

B. A. J. VAN DER WOUW en
J. W. TE KLOEZE
Landbouwwuniversiteit Wageningen

Samenvatting

Vrijtijdsbesteding in onze samenleving vindt meestentijds plaats in huiselijke sfeer of met huisgenoten. Kinderen zijn voor de inrichting van hun vrije tijd voor een groot deel afhankelijk van toestemming en goedkeuring van hun ouders. In dit onderzoek (onder 331 moeders) wordt een meetinstrument gepresenteerd voor de autonomie die ouders verlenen bij de inrichting van de vrije tijd van hun kinderen. In de socialisatie-literatuur wordt ouderlijke controle gezien als een belangrijk aspect van een opvoedingsstijl: een door de tijd relatief stabiele manier van omgang tussen ouders en kinderen. Het door Kohn gepresenteerde theoretische model ter verklaring van verschillen in opvoedingsstijlen is aan de hand van beschikbare gegevens getoetst. In tegenstelling tot Kohns suggestie zijn geen directe verbanden gevonden tussen milieu-variabelen en autonomieverlening. Wel zijn sterke verbanden gevonden tussen opvoedingswaarden en autonomieverlening. Ook gezinsstructurele variabelen blijken van invloed op autonomieverlening. Binnen autonomieverlening met betrekking tot vrije tijd kan een onderscheid gemaakt worden naar controle over tijd (wanneer een kind iets mag) en controle over activiteiten (of een kind iets mag). Moeders blijken het meest restrictief ten aanzien van het eerste: de vraag wanneer iets mag.

1 Inleiding

De relatie tussen ouders en hun kinderen is een relatie die het best getypeerd kan worden als een opvoedingsrelatie. Daarmee is een structurele asymmetrie in die relatie ingebouwd. In het verleden is dan ook een grote hoeveelheid onderzoek verricht naar relaties tussen ouderkenmerken en opvoedingsgedrag aan de ene

kant en de sociale en persoonlijkheidsontwikkeling van het kind aan de andere. Een recent overzicht van met name Amerikaans onderzoek vanuit dit perspectief geven Peterson en Rollins (Peterson & Rollins, 1987). We signaleren de laatste jaren een toenemende kritiek op de zogenaamde 'social mold' theorieën, die ervan uitgaan dat opvoeding een unidirectioneel proces is. Opvoeding, zo wordt gesteld, is juist een bidirectioneel proces waarin ook het kind een actieve rol speelt (Peterson & Rollins, 1987; Walters & Stinnett, 1971) en tevens een proces dat niet los gezien kan worden van de verdere gezins- en sociale context. Het is echter duidelijk dat in de relatie ouder-kind grote verschillen in macht en competentie aanwezig zijn. De zeggingskracht van de ouder is zeker voor een groot deel bepalend te achten voor hetgeen plaatsvindt in de context van het gezin. Dit betekent dat de mate waarin de ouders hun zeggenschap naar zich toe trekken of juist overdragen naar een kind een belangrijke invloed zal hebben op de aard van de interacties binnen de ouder-kind relatie. In dit artikel gaan we in op de vraag in hoeverre de variatie in autonomieverlening zijn verklaring vindt in de variatie in opvoedingswaarden, milieukenmerken en gezinsstructurele kenmerken.

2 Opvoedingsstijlen, -gedrag en -waarden

Veel onderzoek op het terrein van de ouder-kindrelatie houdt zich bezig met het identificeren van kenmerken waarin ouders in hun gedragingen en houdingen ten opzichte van hun kinderen substantieel van elkaar zijn te onderscheiden (Maccoby & Martin, 1983). Men is op zoek naar opvoedingsstijlen. We kunnen het begrip opvoedingsstijl in navolging van Vervoort definiëren als: "De wijze waarop de ouders zich met betrekking tot vragen van vrijheid, zelfstandigheid, onafhankelijkheid e.d. tegenover de kinderen opstellen" (Vervoort, 1968, p. 131). Een opvoedingsstijl is ons inziens daarmee ook een door de tijd relatief stabiele manier van omgang tussen ouders en hun kinderen. Analytisch is een op-

voedingsstijl uiteen te leggen in een gedragscomponent en een waardencomponent. De gedragscomponent verwijst naar hoe de ouders zich feitelijk (zullen) gedragen c.q. autonomie verlenen, de waardencomponent naar hoe de ouders zelfstandigheid, vrijheid etc. in hun kinderen waarderen. Het meeste onderzoek met betrekking tot opvoedingsstijlen richt zich vrijwel uitsluitend op de waardencomponent. In de meeste gevallen worden typering van opvoedingsstijlen gehaald uit de dimensies die naar voren komen uit factoranalyses van vragen aan ouders over gewaardeerde eigenschappen of gedragingen van kinderen (Maccoby & Martin, 1983). Over het algemeen worden volgens deze methode twee belangrijke dimensies binnen een opvoedingsstijl onderkend:

- a. *ouderlijke ondersteuning* met als polen warmte/affectie en vijandigheid/afstandelijkheid
- b. *ouderlijke controle* met als polen permissief en restrictief (Maccoby & Martin, 1983; Peterson & Rollins, 1987; Rollins & Thomas, 1979).

Ouderlijke controle is in onderzoek op velerlei wijzen geoperationaliseerd. Soms als specifiek beïnvloedingsgedrag (bijv. het gebruik van fysieke kracht, dreigen met ontzegging van liefde), soms via de effecten van ouderlijk gedrag op het kind, soms ook als een algemeen gezinsklimaat (of rolstructuur). Rollins en Thomas (1979) geven in hun literatuuroverzicht alleen al 18 verschillende benamingen die voor ouderlijke controle worden gebruikt. Bovendien lijkt ouderlijke controle meer te verwijzen naar de *manier* waarop ouders invloed proberen uit te oefenen (dwang, dreigen met onthouding van liefde, redeneren) en niet naar uit te oefenen controle in termen van *de mate van* feitelijk te verlenen autonomie.

Dat ten aanzien van ouderlijke controle geen eenduidigheid in operationalisering bestaat is ook niet verwonderlijk. Zelfstandigheid van kinderen en hoe ouders daar tegen aankijken kan immers uiteenlopende betekenissen hebben. Het leren op straat op eigen benen te kunnen staan tegenover leeftijdsgenoten is een ander soort zelfstandigheid dan je keurig kunnen gedragen in een restaurant of adequaat telefonische boodschappen kunnen overbrengen (Newson & Newson, 1976). Vaak wordt zelfstandigheid in verband ge-

bracht met het in meerdere of mindere mate egalitair zijn van de ouder-kind relatie. Het betreft dan bijvoorbeeld de vraag in hoeverre ouders hun kinderen laten meepraten en mee-beslissen over gezinsaanlegingen. Maar het kan ook verwijzen naar de mate waarin ouders hun kinderen de vrije hand geven bij het nemen van beslissingen over hun eigen doen en laten. Bijvoorbeeld hoe vrij ouders hun kinderen laten in de bepaling en invulling van hun eigen vrije tijd.

Kinderen vertoeven het merendeel van hun tijd onder toezicht van volwassenen (ouders, leerkrachten etc.). Maar er zijn wel delen van de dag waarop zij zich aan dit toezicht ten dele of geheel kunnen onttrekken. Op weg van school naar huis bijvoorbeeld. Of je terugtrekken op je eigen kamer. Wanneer je bij een vriendje of vriendinnetje huiswerk gaat maken of gaat logeren. Dit betekent dat ouderlijke controle ook kan worden geoperationaliseerd als het min of meer zelfstandig beslissingen laten nemen over deze 'vrijtijdsdomeinen'. Het leek ons dan ook zinvol een instrument te ontwikkelen dat juist op het punt van autonomieverlening ingrijpt, een instrument waarin variabelen opgenomen zijn die verwijzen naar een aantal belangrijke beslissingsmomenten voor de inrichting van de vrije tijd. We willen daarbij nagaan welke mate van autonomie ouders hun kinderen verlenen op verschillende (soorten) domeinen van de vrije tijd.

3 Opvoeding en vrije tijd

In Nederland hebben Kamphorst en Spruijt (1983) onderzoek verricht naar het belang van socialisatieprocessen voor vrijetijdsgegedrag. Op basis van door hen bestudeerde literatuur maken ze een onderscheid tussen socialisatie tot vrijetijd(sgedrag) en socialisatie via vrijetijd(sgedrag). Zij onderstrepen het belang van vrije tijd voor het gezinsleven. Facetten van persoonlijkheidsvorming als karaktervorming, sociabiliteit, coöperatie en ontwikkeling van de eigen identiteit komen in onderzoek naar voren als 'pedagogisch produkt' van omgaan met vrije tijd. Zij concluderen op basis van eigen onderzoek dat dit omgaan met vrije tijd een sterke samenhang vertoont met socialisatievariabelen uit het ouderlijk gezin. Wat er in de vrije tijd in de gezinsfeer wordt

gedaan en hoe daar mee wordt omgesprongen, is volgens hen meer bepaald door de ervaringen in het ouderlijk gezin, dan de huidige sociale determinanten als opleiding en sociale klasse. In het verlengde hiervan stellen zij dat in het socialisatie-onderzoek teveel de nadruk wordt gelegd op milieuspecifieke socialisatie en te weinig op de seksespecifieke socialisatie.

Kamphorst en Spruijt hebben onderzocht of opvoedingsstijlen een samenhang vertonen met de participatie in vrijetijdsgedrag als geheel. Zij hebben gekeken in hoeverre een opvoedingsstijl het vrijetijdsgedrag op latere leeftijd beïnvloedt. Een sterk autoritaire opvoedingsstijl blijkt een wat sociabeler vrijetijdsgedrag op latere leeftijd te bewerkstelligen. Een matig autoritaire opvoeding leidt tot een opstelling waarbij mensen wat meer moeite voor dingen doen en wat minder consumptief zijn. Een wat zij noemen sterk kindgerichte opvoedingsstijl maakt mensen creatiever en ondernemender. Een matig kindgerichte opvoeding resulteert in een minder 'zorgzaam huiselijk' vrijetijdsgedrag. De gevonden relaties tussen opvoedingsstijl en vrijetijdsgedrag zijn bij kindgerichte stijlen sterker dan bij autoritaire.

Het belang van de relatie tussen opvoeding en vrije tijd tonen ook Van der Heiden en Smeding. Zij laten zien dat vrije tijd een belangrijk domein is waarop gezinsopvoeding aangrijpt. Ouders stimuleren uit pedagogische overwegingen, maar ook met het oog op gezinsintegratie of ook wel uit plichtsgevoel het samen iets ondernemen met het kind. Er zijn ook gezinnen waarin men weinig samen doet omdat men dat niet nodig vindt, of om juist het belang van zelfstandigheid van de kinderen (zelfredzaamheid, zelf vermaken) te benadrukken. Verschillen wat betreft dit samen doen lijken samen te hangen met gezinsfase (Van der Heiden & Smeding, z.j.). In gezinnen met heel jonge kinderen en in gezinnen met oudere kinderen is de mate waarin men dingen samen doet geringer dan in gezinnen met opgroeiende kinderen. Tevens bemoeilijken grote leeftijdsverschillen tussen de kinderen en – in mindere mate – het hebben van veel kinderen gemeenschappelijke activiteiten.

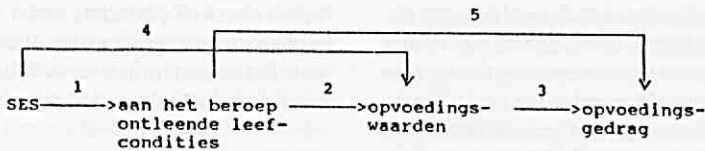
4 *Opvoedingsstijlen, hun milieu- en seksgebondenheid*

Vooraf met betrekking tot de klassebepaaldheid van opvoedingsstijlen is een veelheid aan literatuur verschenen (voor een overzicht, zie bijv. Gecas, 1979). Een van de meest populaire onderwerpen daarbij is het onderzoek naar de 'modes of parental control'. Alhoewel de bevindingen niet altijd even consistent zijn, wordt door Gecas een aantal generalisaties opgevoerd dat door de onderzoeksliteratuur ondersteund wordt. Belangrijk voor dit betoog zijn de bevindingen dat in de hogere sociale milieus de ouder-kindrelatie meer gelijkwaardig is en minder autocratisch dan in de lagere sociale milieus en dat zelfstandigheid eveneens meer wordt benadrukt in de hogere sociale milieus.

Godsdienstigheid (de geïnvolveerdheid van een gezin in een religieuze cultuur), is veel minder uitgebreid onderzocht op zijn effecten voor opvoeding. Wel wordt het belang van godsdienst en geloofsbeleving (dus ongeacht de denominatie) in een gezin voor attitudes ten aanzien van zaken als huwelijk, man-vrouw-verhouding en socialisatie allerwegen onderkend (vgl. bijv. Kooy, 1975). In een onderzoek van Knijn en Verheijen onder Nijmeegse moeders van jonge kinderen bleek kerksheid een belangrijke indicator voor traditionaliteit ten aanzien van moederschapsopvattingen (Knijn & Verheijen, 1986).

Het meest uitgewerkte theoretische kader voor de relatie sociaal milieu en opvoedingsstijl is afkomstig van Melvin Kohn (zie Gecas, 1979). Zijn veronderstelling is dat de leefsfeer van de ouders sterk van invloed is op het door hen gehanteerde waardensysteem. Iemands ervaringen in met name de beroeps-sfeer zijn bepalend te achten voor de ontwikkelde waardenoriëntaties op het terrein van (in dit geval) opvoeding. Deze waardenoriëntaties leiden het handelen van ouders ten opzichte van hun kinderen.

Hoofdarbeiders zullen, doordat hun levensomstandigheden een hogere graad van zelfbepaling toestaan c.q. vereisen, in de opvoedingsrelatie meer nadruk leggen op zelfbepalingswaarden (zelfstandigheid, individualiteit, initiatief, creativiteit, zelfverwerkelijking), terwijl de levensomstandigheden van handarbeiders meer op conformiteit en autoriteit georiënteerd zijn, waardoor zij con-

Figuur 1 Model van Kohn (ontleend aan Gecas, 1979)

formiteitswaarden (orde, netheid, gehoorzaamheid) in de opvoeding zullen benadrukken. Ook in Nederland is aandacht besteed aan de relatie tussen sociaal milieu en opvoedingswaarden in de zin van zelfbepaling versus conformiteit (Meijnen, 1979, 1984; Jansen, 1983; Bosker, Meijnen & Van der Velden, 1986). Steeds weer blijkt een belangrijke samenhang gevonden te worden tussen sociaal milieu en opvoedingswaarden. Overigens dient aangetekend te worden dat daarbij niet alleen de eigenschappen van het beroep, maar veel meer opleidingsniveau de belangrijkste voorspeller blijkt te zijn van iemands waardenoriëntaties (Bosker e.a., 1986; Peterson & Rollins, 1987). In het door Kohn gehanteerde verklaringsmodel worden verbanden gesuggereerd, die in Figuur 1 zijn weergegeven.

Vooral de linker helft van het model is empirisch veelvuldig onderbouwd. Veel minder is dat het geval met de relaties 3 en 5. Gecas (1979) geeft aan dat Kohn in het model sociaal milieu zowel direct als indirect relateert aan ouderlijk opvoedingsgedrag alleen omdat er zo'n sterke relatie is tussen sociaal milieu en opvoedingswaarden. Empirische onderbouwing ontbreekt echter. De veronderstelling in het model is dat wanneer ouders nadruk op zelfstandigheidswaarden leggen dit zal uitmonden in opvoedingsgedrag waarin het kind een grotere mate van zelfstandigheid, en daarmee zeggingskracht krijgt toegewezen. Alhoewel er nooit sprake is van geobserveerd gedrag, maar altijd van gevaloriseerd (intentioneel) gedrag, vinden we in de literatuur aanwijzingen dat hier de relatie met sociaal milieu wel eens veel minder prominent zou kunnen zijn dan de relatie tussen sociaal milieu en zelfbepalingswaarden. In recent Iers onderzoek (Hynes, 1985) kon geen milieuspecifiek verband worden aangetoond tussen zelfbepaling als opvoedingswaarde en bestraffend opvoedingsgedrag. Newson en Newson (1976) tonen in hun onderzoek onder zevenjarige kinderen eerder een verschil tus-

sen seksen aan dan een klasseverschil, vooral wanneer het gaat om het feitelijk verlenen van handelingsvrijheid. Ondersteuning voor het sekse-specifieke karakter van disciplineren in de opvoedingsrelatie vinden we ook in het onderzoek van Jansen (1983) naar conformiteits- en zelfbepalingswaarden. Het lijkt ook alsof de wijze waarop ouders verschillen tussen jongens en meisjes percipiëren hun opvoedingsgedrag beïnvloedt. "Specifically working mothers and parents with nontraditional sex-role attitudes tend to encourage greater independence, autonomy and achievement orientations in female offspring" (Peterson & Rollins, 1987, p. 486).

En in een interactionistisch georiënteerde Nederlandse studie naar de opvoedingsreacties van ouders op overtredingsgedrag van kinderen, is gebleken dat objectieve kenmerken van de opvoedings situatie (waaronder geslacht en leeftijd van de overtreder en de aard en gevolgen van de overtreding) veel sterker met het opvoedingsgedrag samenhangen dan milieukenmerken als beroeps- en opleidingsniveau van de ouders (Gerris & Janssens, 1987). Ouders blijken hun opvoedingsgedrag sterk af te stemmen op de kenmerken van de situatie (wat is er aan de hand?), alsook op de kenmerken van de opvoeding (over wie gaat het?). Tot de situationele kenmerken zouden naast de leeftijd en geslacht van de opvoeding ook algemene gezinsstructurele kenmerken (als gezinsgrootte en sekse-verdeling van de kinderen) gerekend kunnen worden. De vraag is of de situationele kenmerken diezelfde dominante rol spelen wanneer opvoedingsgedrag op andere wijze dan als bestraffingsgedrag geoperationaliseerd wordt.

5 Probleemstelling

Zoals gezegd, gaat het om opvoedingsgedrag van ouders ten opzichte van hun kinderen en de opvoedingswaarden die zij daarbij hante-

ren, beide deel uitmakend van een opvoedingsstijl. Wij beschouwen daarbij de relatie tussen gedrag en waarden zodanig dat opvoedingswaarden geacht worden het opvoedingsgedrag te beïnvloeden. Opvoedingsgedrag (i.c. ouderlijke controle) heeft in ons geval betrekking op de mate van feitelijk te verlenen autonomie door ouders aan kinderen voor de inrichting van de vrije tijd.

De centrale probleemstelling omvat allereerst de vraag naar de mate van autonomieverlening door ouders aan hun kinderen op domeinen van vrije tijd, en de vraag of er binnen deze domeinen dimensies zijn aan te wijzen. Vervolgens vragen we ons af in hoeverre de mate van autonomieverlening afhankelijk is van opvoedingswaarden als zelfbepaling en sekse-onderscheid, en of ook de door Kohn veronderstelde relaties met sociaal milieu gevonden kunnen worden, wanneer godsdienstigheid en gezinssituationele variabelen in het verklaringmodel worden opgenomen.

6 Data

De gegevens voor dit artikel zijn afkomstig uit een onderzoek naar gezinssituaties op het Nederlandse verstedelijkte platteland. In 1986 zijn daarvoor alle gehuwde vrouwen uit twee plattelandsplaatsen met tenminste één thuiswonend kind in de leeftijd van 0 tot 18 jaar benaderd. In totaal kwamen 547 gezinnen in aanmerking om te worden opgenomen in het onderzoek. Uiteindelijk zijn 331 werkbare interviews gehouden. Vergelijking van kenmerken van de responsgroep en de non-responsgroep (leeftijdverdelingen man en vrouw, autochtoniteit, huwelijksduur, huishoudensgrootte, gezinsfase) leverde geen noemenswaardige verschillen op. De gegevens zijn derhalve representatief te achten voor de twee plattelandsgemeenten, die op hun beurt weer model kunnen staan voor het Nederlandse verstedelijkte platteland (Douma, 1975).

De gemiddelde leeftijd van de vrouwen is 37 jaar. Dertig procent heeft een kind ouder dan vijftien jaar, de helft heeft al een kind in de tienerleeftijd, terwijl 11% nog géén schoolgaande kinderen heeft. Het aantal gezinnen met twee kinderen komt in meer dan de helft van de gevallen voor. 82% is niet geboren in een der beide plaatsen, maar komt van elders. Tevens is 80% van de echtgenoten geboren

buiten de twee plaatsen, zodat we te maken hebben met een grote groep allochtone gezinnen. Dit is gezien het verstedelijkte karakter van het onderzoeksgebied niet verwonderlijk.

7 Instrumenten

Bij de constructie van de vragenlijst is gezocht naar een aantal vragen die ouders iets laten zeggen over hoe zij feitelijk omgaan met hun kinderen als het gaat om beslissingen over de indeling en invulling van hun vrije tijd. Het gaat om de invloed die ouders zeggen uit te (zullen) oefenen op het gedrag van hun kinderen. Een zevenentwintigtal items maakt deel uit van de ontwikkelde schaal voor AUTONOMIEVERLENING. Deze schaal bestaat uit negen vragen over alledaagse zaken die spelen bij de opvoeding van kinderen, zoals het tijdstip waarop het kind naar bed gaat, hoe het kind zijn eigen kamer inricht, welke tv-programma's het kind mag kijken etc. Het betreft zaken die naar ons oordeel in voldoende mate die vrijetijd domeinen dekken waar het autonomieprobleem tussen ouders en kinderen kan spelen. De onderscheiden items betreffen de keuzevrijheid inzake domeinen die direct of indirect op vrije tijd of vrijetijdsactiviteiten betrekking hebben. Aangezien te verwachten is dat ouders sterk naar de leeftijd van een kind zullen kijken bij autonomieverlening is steeds gevraagd voor de leeftijden 8, 12 en 16 jaar aan te geven, in hoeverre de ouders de beslissingsmacht over die zaken naar zichzelf toe trekken, of anders gezegd in welke mate zij hun kind hierin vrij laten. Aangezien moeders zijn ondervraagd met kinderen tussen 0 en 18 jaar, is het mogelijk dat zij ouder zijn van kinderen die wel respectievelijk niet 8, 12 of 16 jaar zijn. Derhalve is de vraagformulering als volgt geweest: "Wilt u het antwoord aangeven waarvan u denkt dat het het dichtst komt bij zoals u het zou doen als uw kind(eren) zo oud is/zijn of zou(den) zijn?" We nemen daarbij voor lief dat ouders van wie de kinderen één of meer van die leeftijden zijn gepasseerd, retrospectief moeten antwoorden, terwijl ouders van kinderen die nog niet één of meer van die leeftijden hebben gehad, prospectief moeten antwoorden. In beide gevallen kan de situatie rooskleuriger worden voorgesteld (al dan niet op basis van sociaal-wenselijk gedrag) dan die was of zal zijn.

De antwoordmogelijkheden liepen van 1 (Wij laten onze kinderen helemaal vrij in hun keuze) tot 4 (Dat beslissen wij als ouders helemaal zelf). De vier antwoordmogelijkheden indiceren niet onmiddellijk bepaalde handelingen (of het nalaten daarvan) maar potentiële en/of intentionele gedragscomponenten (bijvoorbeeld in gesprekken, al dan niet gepland, of terloops, waarin wordt gezegd wat mag of wat niet mag, wat ouders verbieden of toelaten, met alle variaties daartussen). De vier antwoordmogelijkheden functioneren in dat opzicht als modellen (op het terrein waar het hier over gaat) voor opvoedingsgedrag, waarvan ouders aangeven of men zich daarin kan herkennen.

Voor de kenschetsing van het milieu waarin de gezinnen te plaatsen zijn, gebruiken we twee indices. Een index voor sociaal economische status (SES) van het gezin, waarvoor vier variabelen zijn gebruikt: het beroepsniveau en het opleidingsniveau van zowel man als vrouw. De variabele beroepsniveau is gemeten volgens de methode van het ITS (Westerlaak, Kropman & Collaris, 1975). De indeling van de variabele opleidingsniveau is overgenomen van het SCP. Via hercodering is gekomen tot een vierpuntsschaal lopend van 1. lager onderwijs met evt. LBO tot 4. HBO of Universiteit. De gehanteerde indicator voor sociaal economische status is gebaseerd op de door Bernstein en Brandis ontworpen en door Meijnen (1979) beschreven methode, uitgaande van het onderscheid hand- versus hoofdarbeid in beroepsniveau en de eerder genoemde vierdeling in opleidingsniveau. De tweede door ons gehanteerde index voor gezinsmilieu is godsdienstigheid (geloof), gemeten als een participatie-index (o.a. kerkgang, bidden, bijbellezen) bestaande uit 10 items. De alpha van deze schaal bedraagt 0.86 (zie Van der Wouw, nog te publiceren).

Op het terrein van opvoedingswaarden zijn twee schalen gebruikt. Voor de schaal ZELFBEPALING is gebruik gemaakt van een Nederlandse versie van de schaal van Kohn zoals die is uitgewerkt door Meijnen (1979) in zijn onderzoek naar de relatie tussen sociale klasse en intelligentie. Uit een lijst van 10 karaktereigenschappen is de moeders gevraagd welke drie zij voor een kind van 10 jaar het belangrijkste vonden en vervolgens deze te rangschikken. Evenzo voor de drie meest onbelangrijke eigenschappen. De resterende eigen-

schappen kregen de middenwaarde (4). De aan Meijnen ontleende scoringsprocedure levert een schaal op met een reikwijdte van 28 tot 52. Naarmate de score hoger is worden meer zelfbepalingswaarden benadrukt.

De tweede door ons gebruikte schaal ter indicering van opvoedingswaarden is SEKSE-ONDERSCHEID: een uit vijf items bestaande schaal waarin gevraagd wordt of men het eens is met een sekse-onderscheid tussen bepaalde vrijetijds-activiteiten als crossfietsen, met poppen spelen, aan brommers sleutelen, lezen, ruwe sporten ($\alpha = 0.83$). Hoge scores indiceren een sterke afwijzing van dit sekse-onderscheid.

Als indicatoren voor gezinsstructuur zijn gebruikt GEZINSFASE (de leeftijd van het oudste kind), GEZINSGROOTTE en SEKSEVERDELING DER KINDEREN.

8 *Analyses en resultaten*

De frequentieverdelingen en gemiddelde scores op de 27 items voor autonomieverlening laten grote verschillen zien tussen de aan de orde gestelde zaken (Tabel 1).

De keuze van een sport wordt door bijna alle ouders vrijwel geheel aan hun kinderen overgelaten. Ook het inrichten van de slaapkamer, welke vriendjes of vriendinnetjes een kind te logeren mag vragen, wat een kind tijdens de vakantie mag doen en naar welke televisieprogramma's het mag kijken, zijn over het algemeen zaken waarin kinderen behoorlijk vrij worden gelaten. Minder vrijheid krijgt het kind als het erom gaat of het kind bij een vriendje of vriendinnetje mag gaan logeren. Sterk in eigen hand houden de ouders zaken als hoe laat een kind mag thuiskomen, hoe laat het naar bed gaat en of het kind wel of niet mee op vakantie gaat.

Alle gemiddelden blijken bij stijgende leeftijdscategorie te dalen, hetgeen impliceert dat inderdaad ouders hun kinderen bij stijgende leeftijd meer vrijheid geven. Het grootste verschil over de leeftijden zien we optreden bij het tijdstip van naar bed gaan en welk tv-programma kijken, gevolgd door het meegaan op vakantie. Het minst leeftijdsgevoelig zijn het te logeren vragen van een vriendje, de keuze van een sport en het gaan logeren bij een vriendje. De twee 'logeer'-items zijn wel de items waarover de moeders de meest uiteen-

Tabel 1. Autonomieverlening, procentuele verdelingen van scores, gemiddelde scores en standaarddeviaties per variabele

variabelen:	categorieën:	1. Wij laten onze kinderen helemaal vrij in hun keuze	2. Wij laten onze kinderen hierin behoorlijk vrij	3. Wij geven onze kinderen daarbij enige vrijheid	4. Dat beslissen wij als ouders helemaal zelf	gem.	st. dev.
De keuze van een sport	8 jr	42	30	26	2	1.9	.87
	12 jr	54	35	11	0	1.6	.68
	16 jr	77	18	5	0	1.3	.54
Hoe laat thuiskomen	8 jr		1	5	94	1.6	.61
	12 jr		2	31	67	3.9	.28
	16 jr	5	30	45	20	3.7	.51
Hoe laat naar bed	8 jr		0	5	95	2.8	.82
	12 jr	1	4	36	59	3.5	.59
	16 jr	20	35	34	11	2.4	.92
Mee op vakantie	8 jr		1	5	95	3.3	.47
	12 jr	1	3	12	84	3.9	.26
	16 jr	19	28	37	16	3.8	.51
Logeren bij vriend(in)	8 jr	19	17	29	35	2.5	.96
	12 jr	21	24	33	21	3.4	.46
	16 jr	33	35	26	6	2.8	1.12
Welk TV-progr. kijken	8 jr	10	15	34	42	2.5	.92
	12 jr	16	30	44	10	3.1	.97
	16 jr	59	27	12	2	2.5	.88
Hoe slaapkamer inrichten	8 jr	18	25	35	22	1.6	.76
	12 jr	31	40	26	3	2.0	.92
	16 jr	67	26	6	1	2.5	.92
Wie komt logeren *	8 jr	21	22	33	25	2.6	1.02
	12 jr	24	31	33	13	2.0	.83
	16 jr	31	40	23	7	1.4	.60
Wat doen tijdens vakantie	8 jr	12	24	42	22	2.0	.69
	12 jr	15	41	36	8	2.6	1.08
	16 jr	43	44	12	1	2.3	.98

lopende meningen hebben (de grootste standaarddeviaties). De minste variantie in antwoorden vinden we bij het item hoe laat het kind mag thuiskomen.

Kinderen van 16 jaar worden in hun keuze hierbij door nog geen 5% van de ouders vrij gelaten; 20% geeft aan dat zij dat als ouders geheel zelf beslissen. De vragenbatterij blijkt met een alpha van Cronbach: 0.86 te voldoen aan de eisen voor schaalbaarheid (vgl. Swanson, 1982). We kunnen daarom stellen dat ouders c.q. moeders een soort overall opvoedingsgedrag ten toon spreiden ten aanzien van (het groeien naar) zelfstandigheid van hun kinderen, dat kan variëren van zeer permissief tot zeer restrictief. Optelling van de scores op alle 27 items en deling door 27 levert de schaal: AUTONOMIEVERLENING. De schaal blijkt nagenoeg normaal verdeeld te zijn, hetgeen erop wijst dat restrictief en permissief opvoedingsgedrag de uiterste polen zijn van een continuüm. Hoge scores op deze schaal geven aan dat de ouders sterke invloed op beslissingen uitoefenen.

Hoewel in eerste instantie een-dimensionaliteit van het instrument aanwezig lijkt, is het desniettemin mogelijk dat er binnen de itemset subschalen aanwezig zijn. Met andere woorden: zijn er clusters van terreinen aan te wijzen waarover de ouders hun kinderen in meer of mindere mate zelf laten beslissen? Om deze vraag te beantwoorden zijn per terrein de drie scores (voor de leeftijden 8, 12 en 16 jaar) opgeteld en daarna aan een factoranalyse onderworpen (Tabel 2).

Wanneer we ook nog even terugkijken naar de gemiddelde scores op de onderscheiden items, kunnen we een onderscheid maken in terreinen waarover meestentijds de kinderen een aardig woordje mogen meespreken, naast terreinen die in eerste aanleg beslissingsgebieden van de ouders zijn. De factor VTDOEN is te interpreteren als de vrijheid die ouders geven waar het zaken betreft met vaak een incidenteler karakter, en handelend over de invulling van vrijetijds-activiteiten, waarbij de ouderlijke controlemogelijkheid direct of indirect (gaan logeren) aanwezig blijft. Het gaat er om of een kind iets mag doen, terwijl de factor VTTIJD meer verwijst naar de zeggingskracht van ouder en kind over de vraag wannéér een kind iets mag doen. Het gaat dan om de tijd die kinderen krijgen toegemeten om iets te ondernemen waarop de ouders (of an-

Tabel 2 Factorladingen terreinen van ouderlijke invloed

	Factor 1 VTDOEN	Factor 2 VTTIJD
Doen in vakantie	.68	
Kamer inrichten	.68	
TV kijken	.64	
Gaan logeren	.63	
Te logeren vragen	.62	
Keuze sport	.37	
Thuiskomen		.81
Mee op vakantie		.81
Naar bed gaan		.75
% verkl. variantie	32.2	15.3

dere ouders) weinig greep hebben. Hiermee is het eerste deel van de probleemstelling behandeld.

Teneinde het tweede onderdeel van de probleemstelling te kunnen beantwoorden, zijn allereerst voor de drie schalen afzonderlijk regressieanalyses uitgevoerd. Aan de hand van multiple regressie met stapsgewijze selectie van voorspellers is gezocht naar het relatieve belang van waarden, milieu en gezinsstructuur voor de voorspelling van opvoedingsgedrag. In Tabel 3 zijn de gestandaardiseerde bèta-waarden aangegeven voor de onderscheiden regressie-vergelijkingen. Significante bèta-waarden ($p < 0.5$) zijn onderstreept.

Het meest opmerkelijke hierbij is dat de milieukenmerken geen significante voorspellers blijken te zijn voor de mate van AUTONOMIEVERLENING. Wel blijken dat in sterke mate beide opvoedingsoriëntaties en in mindere mate de gezinsstructuurkenmerken gezinsgrootte en sekseverdeling der kinderen te zijn. Alleen bij de subschaal VTTIJD blijkt sociaal economische status een significante voorspeller. Dit wijst erop dat wat betreft beslissingen over de vraag wannéér een kind iets mag doen in de vrije tijd, hogere sociale milieus enigszins permissiever zijn. Het verkregen meetinstrument AUTONOMIEVERLENING blijkt onafhankelijk te zijn van het sociale milieu. Sterke verbanden vinden we wel met de opvoedingswaarden ZELFBEPALING en SEKSE-ONDERSCHIED. Deze beide opvoedingsoriëntaties zijn op hun beurt wel weer in belangrijke mate gerelateerd aan

Tabel 3 *Multiple regressie-analyses van schalen van autonomieverlening; weergegeven zijn de gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten*

	AUTONOMIE- VERLENING Bèta	VTDOEN Bèta	VTTIJD Bèta
Milieu			
SES	0.08	0.05	0.12
Godsdienstigheid	0.05	0.01	0.00
Gezinsstructuur			
Gezinsgrootte	0.12	0.08	-0.05
Sekseverdeling	0.11	0.07	0.18
Gezinsfase	-0.06	-0.06	0.09
Opvoedingsoriëntaties			
Zelfbepaling	-0.21	-0.19	-0.25
Sekse-onderscheid	-0.23	-0.23	-0.15

het sociale milieu zoals uit Tabel 4 blijkt.

Tabel 4 *Correlaties tussen milieukeurmerken en opvoedingsoriëntaties*

	ZELF- BEPALING	SEKSE- ONDERSCHIED
SES	0.37	0.19
Godsdienstigheid	-0.15	-0.23

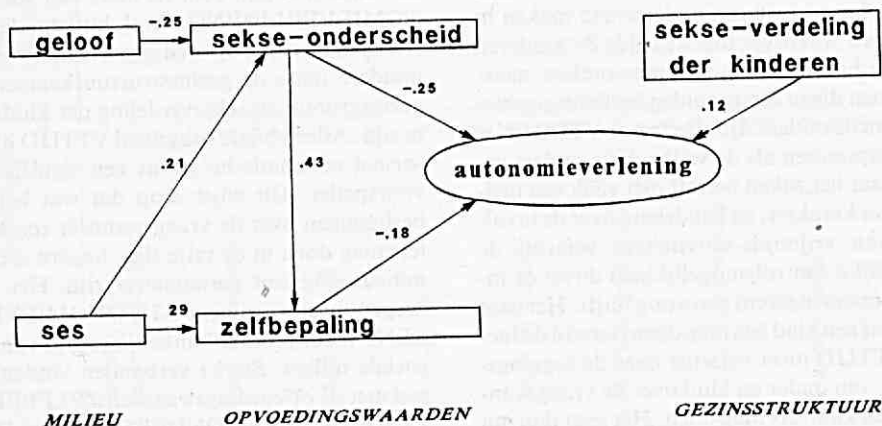
Gepoogd is daarom met behulp van een padanalyse te komen tot een model, waarin milieu, gezinsstructuur, opvoedingswaarden en opvoedingsgedrag zijn opgenomen. De analyse is aangepakt met LISREL VI (Jöreskog &

Sörbom, 1985). Het volgende theoretische model was daarbij uitgangspunt:

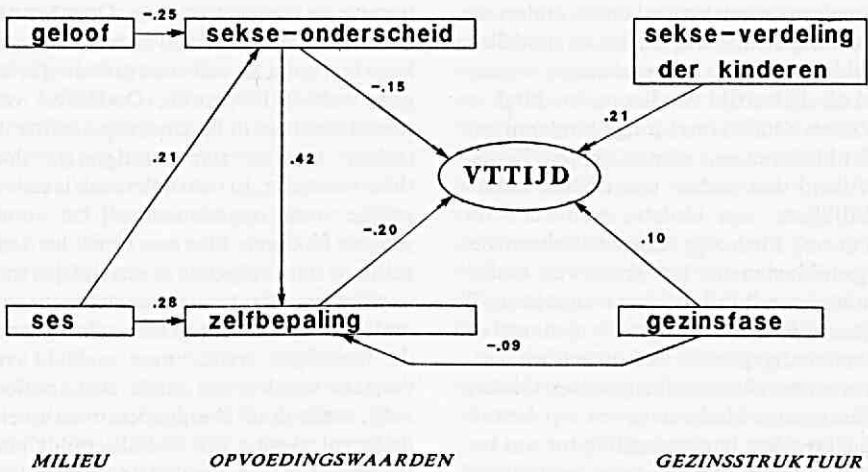
milieu → opvoedingsoriëntaties → opvoedingsgedrag ← gezinsstructuur

Uiteindelijk voldeed het volgende model (adjusted goodness of fit index = .954, chikwadraat = 10.52, p = .06) het best (Figuur 2).

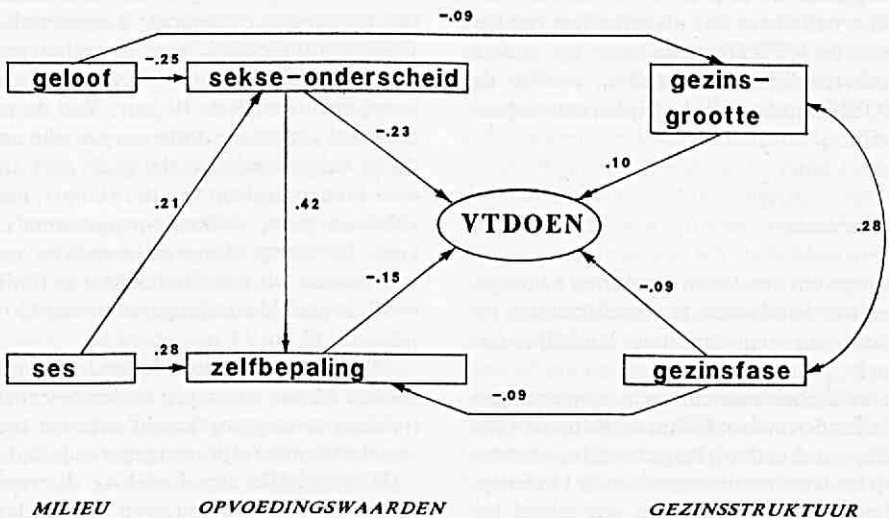
De mate waarin ouders beslissingen over de vrije tijd van hun kinderen naar zich toe trekken is in dit model afhankelijk van een tweetal ook onderling sterk samenhangende opvoedingswaarden, namelijk ideeën over hoe zelfstandig kinderen behoren te zijn en of zij

Figuur 2 *Padmodel van AUTONOMIEVERLENING*

Figuur 3 Padmodel van

Figuur 4 Padmodel van VTDOEN

in verband met de opvoeding een sterk onderscheid tussen jongens en meisjes afwijzen. Milieuvariabelen hebben alleen een indirecte invloed, religiositeit vooral via de opvoedingswaarde sekse-onderscheid, sociale status zowel via sekse-onderscheid als zelfbepaling. Een directe invloed heeft ook de gezinsstructuur. Ouders van alleen jongens laten hun kinderen het meest vrij in hun beslissingen, ouders van alleen meisjes laten hun kinderen het minst vrij. De invloed van sekse doet zich dus gevoelen zowel via de gehanteerde sekse-specifieke opvoedingswaarden, als wel via het

situationele effect van de geslachtsverhouding onder de kinderen in het gezin.

Eenzelfde modelanalyse is gepleegd voor de twee subschalen VTTIJD en VTDOEN. De in de Figuren 3 en 4 weergegeven modellen leveren met name voor wat betreft de milieuvariabelen en de opvoedingswaarden globaal hetzelfde beeld. De invloed die uitgaat van de geslachtsverhouding onder de kinderen in een gezin blijkt zich met name te richten op wanneer een kind iets mag (Figuur 3 en Figuur 4).

Met betrekking tot de vraag of een kind iets mag, heeft het aantal kinderen in een gezin in-

vloed op de mate van invloed die de ouders op die beslissingen uitoefenen. In de modellen voor beide subschalen is de gezinsfase – geïn-diceerd als de leeftijd van het oudste kind – opgenomen. Ouders met jonge kinderen geven hun kinderen een relatief grotere beslissingsvrijheid dan ouders met oudere kinderen. Blijkbaar zijn ouders, wanneer hun kinderen nog klein zijn, optimistischer over de mogelijkheden tot het geven van beslissingsruimte aan hun kinderen wanneer ze 12 of 16 jaar zijn, dan de ouders die reeds een of meerdere kinderen in die leeftijd hebben, tenminste waar het gaat om tijdsindeling. Ouders met alleen jonge kinderen geven wat betreft vrijtijdsinvulling in tegenstelling tot wat betreft tijdsindeling hun kinderen een relatief geringere beslissingsvrijheid dan ouders met oudere kinderen. Deze omkering in de relatie tussen gezinsfase en AUTONOMIEVERLENING is wellicht te zien als een effect van het feit dat de VTTIJD-items meer op oudere leeftijd feitelijk gaan spelen, terwijl de VTDOEN-items op alle leeftijden van toepassing zijn.

9 Discussie

Deze gegevens kunnen in een ruimer kader geplaatst worden door ze te vergelijken met resultaten van representatief landelijk onderzoek.

In onderzoek naar culturele veranderingen maakt het Sociaal en Cultureel Rapport 1986 melding van trends op lange termijn, waaronder op het terrein van 'vrijheid in de kinderopvoeding'. Aan de hand van een schaal bestaande uit drie items wordt vastgesteld dat er sinds 1965 sprake is van een toenemend libera-

lisme in de kinderopvoeding. Opvallend is dat deze trend sinds 1983 over haar hoogtepunt heen is, en dat nu zelfs een geleidelijke teruggang valt te bespeuren. Onderdeel van de schaal 'vrijheid in de kinderopvoeding' is het tijdstip waarop een twintigjarige dochter thuis moet zijn. In ons onderzoek is een soortgelijke vraag opgenomen, zij het voor wat jongere kinderen. Hiermee wordt het wel mogelijk de data enigszins in een tijdspectief te plaatsen. Wanneer we de gegevens uit ons onderzoek plaatsen tegen de achtergrond van de landelijke trend, mag wellicht verondersteld worden dat in de autonomieverlening, zoals door ons geoperationaliseerd, in de jaren zeventig een liberaliserende tendens te ontdekken viel, gevolgd door een duidelijke stabilisering in de jaren tachtig.

Een tweede landelijk onderzoek dat zich leent voor vergelijkingen met ons materiaal is het Nationaal Onderzoek Jongerenbladen, 1987, een onderzoek naar de activiteiten en bezits- en gebruikspatronen van kinderen en jongeren tussen 6 en 19 jaar. Van de negen door ons genoemde onderwerpen zijn er drie die op enigerlei wijze in dat onderzoek aan de orde komen (tijdstip van thuiskomst, mee op vakantie gaan, welke tv-programma's kijken). De vraag: 'Jongens en meisjes van 16 jaar mogen zelf bepalen hoe laat ze thuis komen', is gesteld aan jongeren tussen 13 en 19 jaar.

De resultaten van beide landelijke onderzoeken en van ons eigen onderzoek met betrekking tot zeggingskracht over het tijdstip van thuiskomen zijn weergegeven in Tabel 5.

Hieruit blijkt een duidelijke discrepantie tussen de door de jongeren zelf geclaimde autonomie en de bereidheid van de moeders deze autonomie te verlenen, waarbij opvalt

Tabel 5 *Autonomieverlening m.b.t. het tijdstip van thuiskomen (percentages)*

		EEN ZESTIENJARIG KIND		EEN TWINTIGJARIGE DOCHTER	
Arkel/Kedichem 1986: Gehuwde moeders		Landelijk: NOJ, 1987 13-19 jarigen		Landelijk: SCP, 1986 16-24 jarigen	
Wij laten het kind:		Kind mag het tijdstip zelf bepalen:		Bepaling van het tijdstip:	
Helemaal vrij	5	jongens	meisjes	aan dochter overlaten	43
Behoorlijk vrij	30	(helemaal) mee eens	30	samen	48
Enige vrijheid	45	niet eens/niet oneens	37	ouders	9
Niet meebeslissen	20	(helemaal) niet mee eens	33		

dat jongens die claim sterker leggen dan meisjes. Meisjes zijn over het algemeen meer coöperatief en conformerend dan jongens (vgl. Peterson & Rollins, 1987, p. 485). Met de nodige reserves vanwege verschillen in vraagstelling, kunnen we eveneens concluderen voor zaken als de keuze van televisieprogramma's en vakantiebestemming dat moeders zeggen een grotere vrijheid van keuze te geven dan de kinderen zelf zeggen te krijgen.

Terugkerend naar onze probleemstelling kunnen we stellen dat ouders er een gedifferentieerd patroon van autonomieverlening op na houden. Ouders blijken bij de meeste zaken scherp naar leeftijd te differentiëren. De AUTONOMIEVERLENING daalt bij stijgende leeftijdscategorie; maar die daling is tevens afhankelijk van de aard van het vrijetijd domein. De keuze van een sport is daarbij het terrein waarop ouders hun kinderen het meest vrij laten. Er is geen enkele ouder die hierover volledige zeggenschap claimt wanneer het kind 12 of 16 jaar is. Dit in tegenstelling tot het tijdstip van thuiskomen. Er is geen enkele ouder die een kind van 8 of 12 jaar het tijdstip van thuiskomen volledig zelf laat bepalen.

Met betrekking tot het tijdstip van naar bed gaan en het al dan niet mee op vakantie gaan, handelen ouders relatief strikt, inzake het logeren bij een vriend(in), de vraag wie mag komen logeren, de keuze van TV-programma's en wat te doen tijdens de vakantie, handelen ze over het algemeen wat minder strikt.

De analyse laat verder zien dat er samenhang is waar te nemen in de houding ten aanzien van het groeien naar zelfstandigheid.

Naarmate ouders op het ene terrein meer resp. minder invloed laten gelden, doen ze dat ook op andere terreinen. De 27 door ons geformuleerde items leverden een zinvol te hanteren meetinstrument inzake AUTONOMIEVERLENING op. Het meten van AUTONOMIEVERLENING voor verschillende leeftijden van de kinderen is daarbij een belangrijke versterking van de schaal gebleken. Tevens is gebleken dat er twee deelpatronen van opvoedingsgedrag inzake zelfstandigheid van kinderen zijn te ontdekken (zie Figuur 5).

Uit de literatuur is bekend dat ouders vrije tijd van zichzelf en van hun kinderen niet (in de eerste plaats) alleen zien als tijd voor recreatie en zelfontplooiing, maar ook – en juist uitdrukkelijk – als pedagogische ruimte. In en door middel van vrije tijd proberen ouders pedagogische doeleinden te verwezenlijken. Ouderlijke invloed op beslissingen met betrekking tot die vrije tijd wordt hiervoor ingezet. Interessant is dan dat ouders bij de mate van invloed onderscheid maken tussen 'invloed op zaak' versus 'invloed op tijd'. Wellicht mogen we de variatie in ouderlijke invloed op de activiteiten in verband brengen met wat de ouders zelf belangrijk vinden dat kinderen in de vrije tijd doen, terwijl 'invloed op tijd' meer te maken lijkt te hebben met het ouderlijke probleem van controle en orde, met name in de betekenis van tijdsorde. Ouders percipiëren dit aspect van invloed als meer of minder belangrijk naarmate zij meer of minder belang hechten aan ouderlijke controle en ordelijke tijdsstructuur überhaupt. Immers, een groot gedeelte van het gezinsleven wordt gestructureerd via een ordelijke

	AUTONOMIEVERLENING m.b.t tot vrije tijd als activiteit	AUTONOMIEVERLENING m.b.t. vrije tijd als tijd
1. Inhoud van de zeggenschap	Zeggenschap over activiteiten	Zeggenschap over tijd
2. Specificiteit	Meer onderwerpsspecifiek	Meer leeftijdsspecifiek
3. Aard van de zeggenschap	Vraag of een kind iets mag	Vraag wannéer een kind iets mag
4. Mate van autonomie- verlening	Gemiddeld en relatief laag	Gemiddeld en relatief hoog
5. Controlemogelijkheid van de ouders	Relatief groot	Relatief gering.

Figuur 5 Twee deelpatronen van opvoedingsgedrag inzake zelfstandigheid van kinderen

tijdsindeling, waarbij de 'agenda's' van moeder, vader en kinderen synchroon dienen te lopen.

Het probleem met betrekking tot de vraag welke factoren van invloed zijn op de mate AUTONOMIEVERLENING heeft zich vooral gericht op het belang van sociale klasse en sekse. Kiezen we als indicator voor sekse de sekseverdeling van kinderen in de onderzochte gezinnen, dan blijkt deze sekseverdeling aan de verklaring van de variatie in AUTONOMIEVERLENING meer bij te dragen dan sociale klasse. De schaal voor AUTONOMIEVERLENING blijkt in feite onafhankelijk van de sociaal economische status van een gezin te zijn. Nadere analyse laat zien dat via 'bemiddeling' van de opvoedingswaarden ZELFBEPALING en SEKSE-ONDERSCHEID de AUTONOMIEVERLENING indirect gerelateerd kan worden aan de milieuvariabelen sociaal economische status en geloofsparticipatie, terwijl de sekseverdeling van de kinderen een zelfstandige factor blijft. Onze bevindingen sluiten daarmee aan op hetgeen Gecas (1979), Hynes (1985) en ook Gerris en Janssens (1987) concluderen ten aanzien van het model van Kohn. We trekken hieruit de conclusie dat sekse – in verschillend opzicht – voor de verklaring van verschillen in opvoedingsgedrag (wat betreft de toe te kennen beslissingsvrijheid op vrijetijdsdomeinen) belangrijker is dan sociaal milieu; dit strookt ook met de bevindingen van Kamphorst en Spruijt (1983) daaromtrent.

Een meer definitieve conclusie zou een onderzoeksonderwerp toelaten, waarin naast de moeder ook de vader alsmede jongens en meisjes, uit verschillende sociale klassen onderwerp worden van een soortgelijke studie als de onze. Dan kunnen ook een meer directe vergelijking en weging gemaakt worden tussen door de vader/moeder te verlenen autonomie en de door jongens/meisjes geclaimde autonomie op onderscheiden vrijetijdsdomeinen.

Literatuur

Admedia B.V. & Oberon B.V., *Nationaal onderzoek jongerenbladen*. Amstelveen: VNU Markt-onderzoek, 1987.

- Bosker, R. J., G. W. Meijnen & R. K. W. van der Velden, *Waardenoriëntaties en maatschappelijke gelaagdheid*. Paper voor de studiedagen voor sociologen en antropologen. Amsterdam, 1986.
- Gecas, V., The influence of social class on socialization. In: W. R. Burr, R. Hill, F. J. Nye & J. L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family, Vol. 1*. London: Free Press, 1979.
- Douma, W. H., *Het gezin tussen verleden en toekomst. Een sociologisch onderzoek in twee verstedelijkte plattelandsgemeenten voor en na de jaren zestig: beschrijving, analyse en beschouwingen*. Wageningen: Veenman & Zonen, 1975.
- Gerris, J. R. M. & J. M. A. M. Janssens, Opvoedingsgedrag van ouders in overtredingssituaties: een onderzoek naar beïnvloedende factoren. *Pedagogische Studiën*, 1987, 64, 7/8, 295-308.
- Heiden, A. van der & R. Smeding, *Dagbesteding en het gezin*. Amsterdam: SISWO, z.j.
- Hynes, E., Socialization values and punishment behavior; An Irish test of Kohn's thesis. *Sociological Perspectives*, 1985, Vol. 28, no. 2, 217-239.
- Jansen, H., Klasse- en sexespecificiteit in de waardering van conformiteit en zelfbepaling; enkele ervaringen met de schaal van Kohn. *Sociologische Gids*, 1983, 1, 37-44.
- Jöreskog, K. G. & D. Sörbom, *Lisrel VI; Analysis of Linear Structural Relationships by the method of maximum likelihood, Instrumental Variables, and Least Squares Methods*. Mooresville: Scientific Software Inc., 1985.
- Kamphorst, T. & E. Spruijt, *Vrijetijdsgedrag in het perspectief van socialisatie*. Utrecht: Rijksuniversiteit Utrecht, 1983.
- Knijff, T. & C. Verheijen, *Moederschapsopvattingen, dagelijkse praktijk en spanningen*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen, 1986.
- Kooy, G. A., *Sexualiteit, huwelijk en gezin in Nederland*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1975.
- Maccoby, E. E. & J. A. Martin, Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In: P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology, Vol. 4*. New York: John Wiley & Sons, 1983.
- Meijnen, G. W., *Maatschappelijke achtergronden van intellectuele ontwikkeling*. Groningen: Wolters Noordhoff, 1979.
- Meijnen, G. W. *Van zes tot twaalf; een longitudinaal onderzoek naar de milieu- en schooleffecten van loopbanen in het lager-onderwijs*. 's-Gravenhage: SVO reeks no. 79, 1984.
- Newson, J. & E. Newson, *Seven years old in the home environment*. London: George Allen & Unwin, 1976.
- Peterson, G. W. & B. C. Rollins, Parent-child socialization. In: M. B. Sussman & S. K. Steinmetz (Eds.), *Handbook of marriage and the family*. New York: Plenum, 1987.

Rollins, B. C. & D. L. Thomas, Parental support, power and control techniques in the socialization of children. In: W. R. Burr, R. Hill, F. J. Nye & J. L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family*, Vol. 1. London: Free Press, 1979.

Sociaal en Cultureel Planbureau, *Sociaal en Cultureel rapport 1986*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1986.

Swanborn, P., *Schaaltechnieken. Theorie en praktijk van acht eenvoudige procedures*. Meppel: Boom, 1982.

Vervoort, C. E., *Gezin en schoolkeuze bij handarbeiders*. Leiden, RUL, 1968.

Walters, J. & N. Stinnett, Parent-Child relationships: A decade review of research. *Journal of marriage and the family*, 1971, 1, 70-111.

Wouw, B. A. J. van der, *Huishouden en ouderschap*. (nog te publiceren).

Westerlaak, J. M., J. A. Kropman & J. W. M. Colaris, *Beroepenklapper*. Nijmegen: ITS, 1975.

Curricula vitae

B. A. J. van der Wouw (1955) studeerde sociologie aan de Landbouww Universiteit Wageningen. Werkzaam geweest als universitair docent bij de vakgroepen Sociologie van de westerse gebieden en Huishoudkunde van de Landbouww Universiteit Wageningen. Sinds 1988 als sociaal wetenschappelijk onderzoeker verbonden aan het Provinciaal Opbouworgaan Stichting Zeeland. Verricht promotieonderzoek naar de relatie tussen huishouden en ouderschap.

J. W. te Kloeze (1945) studeerde sociologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, specialisatie Sociologie van gezin en sociale welzijnszorg. Is universitair docent (recreatiesociologie en methodenleer) bij de vakgroep Sociologie van de westerse gebieden van de Landbouww Universiteit Wageningen. Onderzoek en publikaties hebben betrekking op gezin en vrije tijd en op kleinschalig kamperen in Nederland.

Adres: Vakgroep Sociologie van de Westerse Gebieden, Landbouww Universiteit Wageningen, Hollandseweg 1, 6706 KN Wageningen

Manuscript aanvaard 29-1-'90

Summary

Wouw, B. A. J. van der, J. W. te Kloeze. 'Children, autonomy and leisure'. *Pedagogische Studiën*, 1990, 67, 368-381.

In our society leisure mostly takes place in domestic domains or with the family. For structuring their leisure children are largely dependent on their parents' consent and approval. In this article a measuring instrument is presented which indicates the autonomy parents give regarding their children's leisure.

This instrument is used to test Kohn's theoretical model explaining differences in parenting styles. In contrast with Kohn's thesis, in this study we found no direct relationship between social class and given autonomy. Strong relationships were found, however, between social class and parental values and between parental values and given autonomy. Also family structure is found to have some influence on given autonomy. Mothers differentiate between control of leisure time (when a child is allowed to do something) and control of leisure activities (whether a child is allowed to do something). They are more strict with respect to leisure time.